Ніна Гуйванюк

УДК 811.161.2:39

МОВНІ ОСОБЛИВОСТІ ЦЕРКОВНИХ ПРОПОВІДЕЙ СИДОРА ВОРОБКЕВИЧА

У статті йдеться про етнокультурні виміри мовних засобів, що виражають християнську етику, відображені у церковно-проповідницьких творах буковинського письменника Сидора Воробкевича, про органічне поєднання в жанрі проповідей, написаних письменником-священиком, категорій інтертекстуальності, розмовності та художності.

Ключові слова: ідіостиль письменника, Сидір Воробкевич, церковно-проповідницька публіцистика, інтертекстуальність, розмовність, художній стиль, конфесійний стиль.

Нина Гуйванюк

Языковые особенности церковных проповедей Сидора Воробкевича

В статье говорится об этнокультурных измерениях языковых средств, отображающих христианскую этику, в церковно-проповеднических произведениях буковинского писателя Исидора Воробкевича, об органическом сочетании в жанре проповедей, написанных писателем-священником, категорий интертекстуальности, разговорности и художественности.

Ключевые слова: идиостиль писателя, Исидор Воробкевич, церковно-проповедническая публицистика, интертекстуальность, разговорность, художественный стиль, конфесионный стиль.

Nina Gujwanjuk

Linguistic features of Sydira Vorobkevych's church sermons

In the article talked about ethnocultural measuring of language means representing christian ethics, in church-sermonaly works of the Bukovina writer Sydir Vorobkevych, about organic combination in the genre of the sermons written with a writer-priest, categories of intertekstuality, colloquialness and artistic value.

Keywords: writer's idiostyle, Sydir Vorobkevych, church-sermonaly publicism, intertekstuality, colloquialness, artistic style, confessional style.

Видатний подвижник національної культури Сидір Воробкевич (1836-1903) поєднав у собі талант письменника і дар композитора, неабиякі здібності педагога і громадського діяча, редактора і видавця буковинських часописів, православного священика, професора теологічного факультету Чернівецького університету. Його життя і творчість припадають на нелегкий період в розвитку України, коли його рідна Буковина належала на правах колонії до Австро-Угорської імперії, коли населення краю зазнавало важкого соціального й національного гноблення. Поряд з Юрієм Федьковичем, своїм краянином і літературним побратимом, Сидір Воробкевич поставив собі за мету „проспівати поранкову пісню духовного пробудження буковинських українців, заявити про них світові" [8, с. 5]. Його багатогранна діяльність була спрямована на те, щоб пробудити дух „руськості", тобто „українськості", у населення краю. У цьому полягає феномен Сидора Воробкевича, який маємо ще дослідити. Ярослав Гулін у книзі „Апостол просвіти" підкреслює, що Сидір Воробкевич був передусім великим патріотом, він був „буковинцем, який народився і помер на своїй землі, ніколи її не зрадивши. І ще раз буковинцем, бо, добре знаючи мови та релігійні канони, розв'язання спірних питань шукав у співпраці, порозумінні міжнаціональному та міжконфесійному. Він – людина з народу, свідомий потреб своїх земляків, їх можливостей; муж державницького мислення, який, знаючи історію та реалії сьогодення, торував шлях до об'єднання українського народу; учитель, який використовував найменшу можливість для здобування знань і, не хизуючись ними, передавав і дорослим, і дітям; пастир, який зазнавав образ та погроз, але ніколи не вдавався до подібного у стосунках з іншими людьми..." [6, с. 6]. Як зазначають дослідники, його художня творчість була довершеною, а громадсько-культурна діяльність – різноплановою і корисною для духовного розвитку українського народу.

Ідіостиль відомого буковинського письменника Сидора Воробкевича звичайно формує передусім художня творчість (поетичні, прозові та драматичні твори), що репрезентує українську літературну мову на Буковині другої половини XIX ст. [12]. Проте помітне місце у творчому доробку письменника займають і його публіцистичні твори, чи твори конфесійного стилю, а саме церковні проповіді. Церковно-проповідницька публіцистика Сидора Воробкевича – це понад 100 проповідей

(„наук") для народу, які були опубліковані в часописі „Candela" та частково видані окремими книгами: „Науки надгробні для сельського народа" (1891), „Десять заповідей Божих і Молитва Господня" (1893) та „Науки для народа" (1899). Цей творчий доробок письменника – унікальне явище в нашій культурі, варте окремої уваги дослідників – теологознавців, літературознавців, мовознавців тощо [8, с. 186]. Проте мова проповідей Сидора Воробкевича, письменника і водночас православного протоієрея, професора теологічного факультету Чернівецького університету, ще не була предметом спеціального розгляду.

Мета нашого дослідження – проаналізувати у контексті ідіостилю письменника мову „наук для народу" – церковних (надгробних) проповідей Сидора Воробкевича, виданих у 1891 році [4]. За ухвалою редакційно-видавничої ради Буковинського православного університету імені Митрополита Євгена Гакмана 2007 року це видання було адаптоване сучасною мовою і побачило світ у видавництві „Книги-ХХІ" у Чернівцях [5].

Багато сил віддавав Сидір Воробкевич священицькій діяльності. Його називали „гордістю і славою православного руського духовенства". Походив він з священицької родини, що мала багатолітні традиції служіння православній вірі. У 1860 році Сидір закінчив духовну семінарію у Чернівцях, одружився і протягом семи років був священиком у віддалених гірських селах Буковини – Давиденах, Хорошівцях та Руській Молдовиці. Молодий священик поєднував служіння Богові з апостольською дорогою просвітництва в одній з найбільш відсталих австрійських провінцій. Він мав змогу зблизька спостерігати умови життя простих людей, їх звичаї і традиції, збирав і записував народні пісні. З з відкриттям Чернівецького університету (у 1875 р.) Сидір Воробкевич починає працювати на теологічному факультеті, виховуючи нові покоління українських священиків.

Середовище, в якому жив і творив Сидір Воробкевич, не було сприятливим до поширення українських національних ідей. Він перебував в оточенні переважно німецької, румунської та змосквофільщеної інтелігенції. Доводилося відстоювати право і на українську мову, і на українську церкву. О. Маковей писав, що С. Воробкевич стояв на народовських позиціях, мав проблеми у спілкуванні з москвофілами, а також з румунізаторами-шовіністами, які були проти українізації православної церкви на Буковині. Зокрема, О. Маковей згадує митрополита Сильвестра Морара-Андрієвича, який ненавидів українських священиків, що переймались громадсько-культурними та національними справами: „Андрієвич не терпів руських панотців, що не покидали свого і не приставали до волохів, він і Воробкевичеві не раз досолив" [7, с. 10].

З користю для формування українського духовенства Сидір Воробкевич працював у церковному румуно-українському часописі „Candela", ведучи його українську частину, підготував три видання власних церковних проповідей (у 1891, 1893 та 1899 роках). Ці видання можна розцінювати передусім як своєрідні навчальні посібники для студентів-теологів, оскільки їх автор дбав передусім про підготовку нової української священицької інтелігенції. Він прагнув запропонувати свої проповіді як своєрідні зразки звернень до народу, написаних живою народною мовою, доступною і зрозумілою кожній людині, випускникам теологічного факультету, щоб вони могли бути використані у їхній майбутній священицькій діяльності. С. Смаль-Стоцький підкреслював, що як священик і професор теологічного факультету Сидір Воробкевич виховав „ціле покоління священиків, що „осталось ще хоть руським, а не пішло служити іншим богам, куда вели їх другі поважні наміри" [10, с. 40]. Авторові трьох томів церковних проповідей Сидору Воробкевичу в 1896 році (з нагоди 60-ліття) надано титул архіпресвітера-ставрофора.

У своїй творчості загалом С. Воробкевич орієнтується на народну мову. І хоч жанр церковної проповіді передбачає обов'язкове цитування з книг Святого Письма, а отже залучення книжних елементів, письменник-просвітитель і священик робить це помірковано, пересипаючи цитати зі своїми власними міркуваннями й узагальненнями та оцінками. Загалом же його церковні проповіді написані народною мовою з залученням розмовних та діалектних особливостей. Сам С. Воробкевич розумів важливість і призначення своїх проповідей українською народною мовою. У „Передньому слові" до „Науки для народа" (1899) він пояснював, що підготував до друку свої „науки", оформлені народною мовою, з потреби зробити їх доступними і зрозумілими для народу, бо тільки в такий спосіб вони „матимуть хосен" і будуть „животворною силою", зможуть виконати своє просвітницьке, виховне значення: „Донедавна не було у нас на Буковині ще жодних оригінальних руських збірників проповідей, тож уживалося збірників російських та галицьких. Вправді, подеколи при деякій нагоді виголошували старі душпастирі проповіді – однако поскільки вони

при тім уживали мови з примішками великоруськими, церковнослов'янськими, руськими (тобто українськими – Н.Г.) і хто знає ще якими іншими вираженнями, то ті проповіді *не мали животворної сили, і тому нікого з народу не могли зігріти і до богоугодного життя приспособити...* (виділено нами – Н.Г.). *Осли народ розуміє проповідь, то така проповідь для него є животворною і її хосен не хибне його, осли народ поученія не розуміє, то весь труд священика безхосенний і марно пропадає, як той голос у пустині*" [3, с. 3].

Мовною домінантою проповідей С. Воробкевича є розмовні елементи. Розмовний стиль як основа категорії оповідності в українській художній прозі знайшла відображення у монографії С. П. Бибик (ареалізми, естетичні модифікації народнорозмовності) [1]. Проте характер категорії розмовності по-різному виявляє себе у творчості конкретного письменника, з урахуванням часових і територіальних особливостей, як і з урахуванням жанру конфесійного стилю – проповіді. Дослідження її на матеріалі церковних проповідей Сидора Воробкевича, письменника і священика, розкриває перед нами новий аспект категорії розмовності з урахуванням жанрової специфіки творів.

Проповідь як жанр конфесійного стилю давно існує в Православній Церкві і має в своїй основі живе слово проповідника, адресоване вірянам. Його основними ознаками є релігійність, повчальність та пов'язаність із різними ситуаціями життя, сьогодення. Свої проповіді Сидір Воробкевич не випадково назвав „науками сельського народа", бо вони були справді своєрідними настановами християнського життя. Як мудрий архіпастир Сидір Воробкевич своє повчальне слово („науки") збагачує великим досвідом богослова-проповідника, основну увагу приділяє найголовнішому в земному житті кожної людини – дотриманню християнських духовних цінностей. З цією метою він цитує книги Святого Письма, закликає дотримуватися Заповідей Божих.

Проте засновані на біблійному матеріалі, на засадах християнської моралі, проповіді („науки") Сидора Воробкевича, письменника-просвітителя, мали не лише суто релігійне (хоч у першу чергу саме таке), а й виразно просвітницьке спрямування – вони сприяли морально-етичному вихованню, вдосконаленню людини, вчили її бути фізично і духовно здоровим і корисним членом громади, суспільства. Тематичний спектр „наук" С. Воробкевича досить широкий, він відповідає тій програмі, яку прагнув реалізувати священик-просвітитель. Це розповіді-повчання про сенс людського життя, про вартість кожної людини, ким би вона не була, про зміст і призначення життя людини у певний період, про негативні риси характеру, вдачі чи поведінки людини, про тілесне і душевне здоров'я людини тощо.

Час, коли працював письменник над укладанням „Наук надгробних сельського народу" (80-90-і рр. XIX ст.), був непростий і в його особистій долі. У молодому віці померли його сини Олександр і Володимир. А син Євген до року після одруження повдовів. У 1884 році завчасно помер його брат Григорій, а ще раніше – його дружина. Доводилось втрачати і друзів та побратимів. Так, у січні 1888 р. протоієрей Сидір Воробкевич читав надгробну проповідь над своїм літературним побратимом Юрієм Федьковичем [2, с. 4]. Складаючи тексти надгробних проповідей, безперечно, автор сам переживав почуття, близькі до тих, які відчували його краяни над могилами рідних і близьких по духу людей. Узагалі говорять, що він був надзвичайно доброю людиною і ніколи ні на кого не підвищував голосу.

Про свій фізичний стан і душевний настрій у цей період Сидір Воробкевич писав у 1889 році в листі до професора учительської семінарії з Тернополя, історика, педагога і громадсько-політичного діяча, який у 1891-1907 роках був послом до австрійського парламенту, Олександра Барвінського (1847-1926): „Я, братику, ослаб і не раз мислю: незабаром тебе понесуть і положать біля твого брата Григорія – і дай Боже, щоб гаряче желання скоренько сповнилось. На сьому гидкому світі, повному злості, ненависті, поганого, мерзкого егоїзму, обскурантизму і фарисейства, тяжко тому жити, котрий думав: за мій слабий, малозначний труд тебе спімнуть не злим, но добрим словом..." [9]. Письменник почувався і не зовсім здоровим. З 1891 р. він серйозно захворів (на хвороби серця та очей). З 1902 року через хворобу змушений залишити роботу в університеті. Помер С. Воробкевич 5(18) вересня 1903 р. на 68 році життя і похований на руському цвинтарі у Чернівцях. На його похороні було багато представників української та румунської інтелігенції. За заповітом Сидора Воробкевича, його похоронили по-українськи. Архімандрит Калінеску, що провадив похорон, говорив хоч не дуже вправно, але українською мовою. Від імені всього українського народу надгробну проповідь над могилою письменника виголосив посол Єротей Пігуляк. Є у творчості С. Воробкевича і вірш-заповіт, написаний під впливом „Заповіту" Т. Шевченка:

Як умру, похороніть мя у лісочку над ріков,
Щоб росив мою могилу явір все дрібнов сльозов.
Бо доволі на сім світі очі я слізьми вмивав
І за працю, добру волю лиш невдяки я зазнав.
В головах хреста важкого не кладіть, бо я носив
Вік ціліський хрест тяженький, що мене д'землі хилив.
У лісочку поховайте грішне тіло, там лиш я
Находив спокій, полегшу по невзгодинах життя.

Серед проповідей С. Воробкевича, взятих для аналізу, виділені такі тематичні групи, що є одночасно їх заголовками: 1) „Над гробом дитини"; 2) „Над гробом молодця (парубка)"; 3) „Над гробом дівчини"; 4) „Над гробом господаря"; 5) „Над могилою сільської господині"; 6) „Над могилою старої вдови по священику"; 7) „Над гробом старого чоловіка"; 8) „Над гробом господаря, котрий оставив по собі вдову і сироти"; 9) „Над гробом многостраждальця"; 10) „Над гробом грішниці"; 11) „Над гробом священика"; 12) „Над гробом учителя"; 13) „Над гробом учня школи народної"; 14) „Над гробом несподівано умерлого". Як бачимо, це зразки надгробних проповідей, які можуть бути використані за відповідних типових умов.

Жанр проповіді передбачає такі обов'язкові структурні компоненти: звернення до парафіян, до близьких та родичів покійних; розповідь про земне життя покійних; „науки"-повчання священика з переконанням вірян дотримуватися християнських приписів; використання прикладів (цитувань) з Книг Святого Письма, текстів молитов тощо.

Зразки проповідей Сидора Воробкевича не прив'язані до конкретної особи. Це своєрідні „заготовки", які мають бути заповнені конкретними відомостями з життя померлої людини, тому згадані вони під узагальненими номінаціями на кшталт: „раб Божий Н…", „раба Божа Н…", „покійний" („покійна"), „покійний наш брат", „наш брат", „покійник" , „покійниця", „покійниця-дівчина", „праведник", „брат у Господі", „спочилий", „тепер спочилий", „спочилий раб", „спочила раба", „блаженний раб Божий Н…", „новопреставлений раб Божий Н…", „покійний брат наш", „покійна раба божа", „пріснопам'ятна раба", „пріснопам'ятний і незабутий брат в Господі", „достоблаженна покійниця", „многоспраждалець", „христолюбивий многостраждалець і хрестоносець раб Божий Н…", „довголітній страждалець" і под.

Подібні номінації введені у різні контексти розповідного характеру, а також використовуються як звертання, напр.: „Наука була *для покійного* наймилішим трудом, школа – народною святинею, поступ дітей – одніською і великою утіхою-відрадою" (над гробом учителя) (5, с. 29); „Здавалось, що не сей, *тепер спочилий*, співає, але соловей щебече" (над гробом учня школи народної) (5, с. 33); „Прощай, *дорогий пріснопам'ятний і незабутий брате в Господі*!" (над гробом священика) (5, с. 28) і под.

Найчастіше у проповідях використано звертання „браття християни", хоч вживає Сидір Воробкевич і інших форм звертань: „браття", „брати і сестри", „родичі", „молодіже", „діти", „дівчата", „любі мої", „вдови і сироти", „товариші, школярики-ровесники покійного раба Божого Н…", рідше звертання в однині: „вдово", „парубче" і под. Наприклад : „*Браття християни*! Виривайте кождого дня із ріллі сердець ваших і найменший гріховний бур'янець і кидайте його в огонь, щоби і слід його запався" (над гробом господаря) (5, с. 11); „*Брати і сестри*! Сли бажаєте умерти лиш тілом, а не й душею, то живіть на світі так, як Господь приказав..." (над гробом грішниці) (5, с. 23); „Учімся, *браття*, від покійного не боятись смерті" (над гробом многостраждальця) (5, с. 22); „Не плач, *вдово*, не розпадайтеся, *діти*! Всеблагий і всемилостивий Господь – ваша поміч, ваше спасіння, ваша охорона, ваша відрада" (над гробом господаря, котрий оставив по собі вдову і сироти) (5, с. 19).

Окрему групу становлять звертання до покійних. Наприклад: „Спочинь же в мирі, *довголітній страждальцю, рабе Божий Н*…!", „Плачуть, гірко плачуть о тобі, *улюблений брате, товаришу, співслужителю і друже наш*, не лише рідні і друзі твої…" (над гробом священика). Численними є також у текстах проповідей звертання до Бога (у формі молитов), до Ісуса Христа: „*Господи, Отче небесний*", „*Премилостивий Боже духів і всякої плоті*", „*Всемилосердний Господи Боже*", „*Спасе наш*", „*Христе Боже наш*" і под.

Проте поряд із звичайними номінаціями чимало назв осіб є художніми перифразами. Наприклад, над гробом священика автор проповіді називає його „ревним діячем во винограді Христовім", „звіздою, що на небосхилі священства буковинського через довгий час яскраво, променистими подвигами блищала", а тепер „упала, навіки згасла" (5, с. 25). Померлого учня школи Сидір Вороб-

кевич називає „ніжною квіточкою, що ще не розвилася", а вже „дізнала грозу передчасного морозу і люті" (5, с. 32), „багатонадійною підпорою батьків", „дорогим скарбом" (5, с. 33). Старшого чоловіка автор проповіді називає „чесним стариком сієї громади", „білим голубом з усердною молитвою і доброю наукою на устах" (5, с. 17). Чоловіка-господаря називає Сидір Воробкевич „хліборобом Христовим", що „засівав ниву свого серця і душі для небесних жнив" (5, с. 11).

Обов'язковим структурним компонентом проповідей Сидора Воробкевича, що свідчить про їх призначення майбутнім священикам, є пропуски і вставки у розповідях про життя покійних, як-от: „Покійна раба Божа Н…, котрій віддаєм послідну честь, родилась … року і дожила …. Рік свого богоугодного життя (*Слідує її життєпис, удівство, виховання дітей, смерть і ін.*)" (Над могилою старої вдови по священику) (5, с. 15); „Покійний, блаженної пам'яті раб Божий ієрей Н..., родився.... року і прожив на сьому світі ... літ. (*Слідує його життєпис, характер, заслуги, недуга, смерть і ін.*)" (5, с. 26); „Дорогою праведних ходила покійна Н... (*спімни дещо найважніше з її життя*) і в цвіті молодості заміняла цей дочасний вік за вічний" (5, с. 8). Безпосередньо стосується використання збірника проповідей у майбутній священицькій діяльності і вставка: (*Дивись передостанню стихиру чину похорону мирських людей*) (5, с. 36).

Важливою і домінантною ознакою тексту проповіді є інтертекстуальність, тобто наповнюваність текстів проповідей цитатами з Книг Святого Письма. Кожен зразок проповіді супроводжується епіграфом (переважно одним чи декількома дослівними висловлюваннями із зазначенням священного джерела). Наприклад, до проповіді над гробом дитини додано епіграф: „*Таких бо є Царство Боже*" (Лк. 18, 16); до проповіді над гробом господаря – „*Що хто посіє, те й жатиме*" (Гл. 6, 7); до проповіді над гробом грішниці – „*Хто з вас без гріха, - нехай перший кидає у неї камінь*" (Йо 8, 7) та ін. До проповіді над гробом священика подано два епіграфи: „*Він був первосвященик і за днів своїх укріпив святиню*" (Сир. 50, 1) та „*Я боровся доброю борнею, скінчив біг – віру зберіг. Тепер же приготований мені вінок справедливості, що його дасть мені того дня Господь, справедливий Суддя, та не лише мені, але всім тим, що з любов'ю чекали на його появу*" (II Тм. 4, 7-8).

Покликання на Книги Святого Письма призначені розширити знання прихожан про вічні істини, привернути увагу до Євангелії та Біблії, що дають відповіді на багато питань, пропонують життєво необхідні настанови. Досить природно вводяться в тексти проповідей цитати з приповідок Соломонових з зазначенням автора та відповідних розділів чи сторінок. Характеризуючи покійних, Сидір Воробкевич говорить про їх земне життя, земні дороги, зіставляючи з висловлюваннями царя Соломона. „Дорога, котрою вона ходила (над гробом дівчини), була ясна і весела, була така, про яку цар Соломон говорить: „*Дорога ж праведних, як світло зірниці, що світить дедалі ясніше, поки день не стане повний*" (Прип. 4, 18). В її серці (про покійницю) написані були золотими буквами слова премудрого царя Соломона: „*Краса – річ оманлива, врода – марна; жінка, що Господа боїться. – така хвали достойна!*" (Прип. 31, 30). В іншій проповіді процитовано слова богоприємця Симеона: „Раб Божий Н… представився Богу з лебединою піснею Богоприємця Симеона: „*Нині, Владико, можеш відпустити слугу Твого за Твоїм словом у мирі*" (над гробом старого чоловіка) (5, с. 18).

Подекуди цитата супроводжує і підтверджує сказане автором. Наприклад, над гробом господаря душпастир промовляє: „*Тоді рветься яблуко, коли воно дозріло. Перезріло воно – то уже нікому в пожиток*" (5, с. 10). І на підтвердження цих розмірковувань наводить розгорнуту цитату з Книг Святого Письма: „*Бог мертвить і оживляє,.. заводить до Шеулу і наверх виводить. Господь робить убогим і багатим, принижує, але й підносить угору*" (І. Сам., 2. 6-7).

Наступна мовна ознака проповідей Сидора Воробкевича – це порівняно велика кількість у тексті спонукальних речень, що виражають накази, прохання, поради, заклики, настанови душпастиря, як повинні жити віряни. Наприклад: „*Не скорбійте*, любі мої! ... „*Знайте-бо*, що все: і життя, і смерть, і здоров'я, і болість, і щастя, і нещастя, і підвищення, і упадок, і багатство, і убогість – у Божих руках" (5, с. 10); „*Не жалуйте* вашого труда..."; „Тепер *пора засівати* ниву нашого серця добрими, здоровими, благодійними ділами..."; „Тепер *викорчуймо* весь бур'ян, *...не страхаймося* косаря-смерті... *помолімся* за нього до найсолодшого Ісуса ..." (над гробом господаря) (5, с. 12); „Кожний правдивий християнин *повинен бути добрим і розумним господарем*. Самосійка, бур'ян, блекота, чемериця, кукіль і терня заглушують не раз ріллю нашого серця" (5, с. 11).

Модальність повчання мають не лише власне спонукальні конструкції, але й речення з узагальненим змістом, своєрідні афоризми, якими рясніють тексти проповідей: „*Похвали достоїн*

тот селянин, котрий свої діти до школи посилає", „*Похвали і честі достоїн тот хлібороб, котрий старається своїй дитині ліпшу долю придбати і просвітою на вищий стан двигнути*", „*Хто родився, той і вмерти мусить*", „*Хто вночі блудить, тому легко нещастя приключитися може*", „*Хто на половині дороги стане, тот ніколи до цілі не дійде*", „*Хто богоугодно проживає, того Бог і в біді і в нужді не опускає*", „*Який засів – такий плід, який плід – таке й жниво*", „*Добра, по-християнськи вихована дочка єсть окрасою матері, потіхою отцю і радістю Бога і святих ангелів Його*", „*Вартість нашого життя залежить не від багатьох років, но від числа богоугодних діл*", „*Пропав той жовнір, котрий без зброї на війну іде*", „*Труд, праця, робота єсть нашим призначенням*", „*Лиш благодійне життя – єдина заслуга перед Богом*", „*Мертвому сльози не поможуть, до життя не воскресять*", „*Господь Бог знає, що робить, а промислу Божому гріх противитися*", „*Надія на Бога єсть сильним якорем сього і загробного життя*", „*Що ми для спасіння других робимо, то і для нас спасенне*" та ін.

Проте душпастир не стає в позу моралізатора. Він часто підкреслює, що сам такий же смертний і грішний, як і всі. Він співчуває горю родичів і близьких („*Я, ваш душпастир, підтримую ваш жаль і плач, пізнаю ваш біль, вашу скорб і печаль по так великій згубі-втраті*" (над гробом учня школи народної) (5, с. 33). У спонукальні конструкції, які він використовує у проповідях, автор вводить займенник *ми, ми всі*, *ми самі*, в результаті чого вони набувають значення узагальнення, заклику і пропозиції до спільних дій: „Корабель, на котрім *ми* по бурливім морю земного життя пливемо, кожної хвилі о скали беззаконь розбитися може"; „І *ми самі* є найлютішими ворогами свого життя. Наше свавільство, неохайність, необережність, відвага, надсада при роботі, непомірність в їді і питті, хтивість-розпуста, п'янство, гнів і ін. робляться дуже часто причиною наглої смерті" (над гробом несподівано умерлого) (5, с. 36); „І так *ми всі*, близькі і далекі, свої і чужі, *помолімося* за упокій душі раби Божої Н..."(над гробом грішниці) (5, с. 24), „Господи! Поможи *нам усім* провадити безгрішне життя..."(над гробом старого чоловіка) (5, с. 18); „І *ми*, браття християни, *з'єднаймо* наші щирі молитви до Господа Ісуса Христа..." (над могилою сільської господині) (5, с. 14).

Однією з характерних рис мови проповідей Сидора Воробкевича є художність мови. Образно-емоційний, художній стиль викладу – свідчення того, що вони компонувалися не просто душпастирем (архіпресвітером), а душпастирем і письменником водночас [Никоненко, с. 190]. Так, до слова *померти* С. Воробкевич використовує описові евфемістичні звороти, які розширюють відповідні синонімічні ряди. Порівняймо: „*Господь до себе взяв*", „*спочити сном смерті*", „*бути в раю, зі святими ангелами гратися*", „*в небі веселитися*", „*стояти перед Богом*" („Над гробом дитини"); „*покинув нас*", „*попрощався несподівано з сим світом*", „*під хрестами спочивають*", „*душа розлучилася з тілом*" („Над гробом молодця (парубка)"); „*попрощалася в розцвіті життя, в цвітучій молодості з сим світом*" „*заміняла дочасний вік на вічний*", „*із сього світу перейшла у вічність*", „*твердий довгий сон дрімати до загального воскресіння*", „*рука Божа пересадила ... з тісного розсадника в широкий сад*", „*пішла до свого Небесного Жениха*", „*живе тепер там, де ніт горя, ніт сліз, ніт зітхання*", „*Жениха Небесного стрітити*", „*на цвинтар несуть*" („Над гробом дівчини"); „*оставити сей світ*", „*до Господа переставитися*" („Над гробом господаря"); „*із чотирьох дощок домовину зладити*", „*по душі задзвонити*", „*тіло землею прикрити*", „*спочило тіло*", „*прощатися навіки*", „*навіки розстатися*", „*віддати послідну честь*", „*віддала Богу Духа*" („Над могилою сільської господині"); „*віддати послідну честь*", „*витривати до кінця і удостоїтись спасіння*", „*перетерпіти до кінця*", „*зробитися причасником небесного Сіона*" („Над могилою старої вдови по священику"); „*уста навіки замовкли, заніміли*", „*представився Богу*", „*розлучитися з сим світом*", „*відійти мирно в загробне життя*", „*душа упокоїлась в місті небеснім, в домі ангелів і святих*" („Над гробом старого чоловіка"); „*Господь Бог спрятав многостраждальця*", „*Господь Бог вибавив від мук сього життя*", „*Господь прийняв до себе*" („Над гробом господаря, котрий оставив по собі вдову і сироти"); „*Господь змилувався над довголітнім страждальцем, вибавив його од всеї муки*", „*зміняти наше суєтне, непостійне земне життя в життя вічне*", „*бути готовими на ту дорогу*", „*забратися у вічність*", „*до своєї небесної вітчизни дістатися*", „*дати взамін марне, суєтне життя за життя безконечної радості*", „*спочити в мирі*", „*спочивати во Христі Ісусі*" („Над гробом многостраждальця"); „*стояти перед Господом Богом*", „*обернутися в землю*", „*відійти до Судії*" („Над гробом грішниці"); „*спочити від довголітніх трудів*", „*переселитися із долини сліз в то місце, де ні плачу, ні печалі, ні зітхань*", „*уста навіки заніміли*", „*покинути всіх*", „*зі святими упокоїти душу*" („Над гробом священика"); „*заміняв місце*

плачу й недостатку за вінець вічних благ", „*врем'я відходу наступило*", „*віддав душу Господу Богу*", „*спочити від своїх трудів*", „*добрі діла провадять у загробне життя*" („Над гробом учителя"); „*забрався в невідворотну дорогу*", „*тяжко засмутив своїх родичів*", „*тяжкою розлукою серце зранити*", „*Бог узяв*", „*Бог переселить у то місце, де святі ангели споглядання Всевишнього тішаться і Його Величність милозвучними піснями величають*", „*домовину приладити*", „*навіки покрила зимна персть-земля*", „*спустити в яму на вічний спочинок*", „*відпочивати від мук і труда сього життя*", „*несподівано попрощався з сим світом*", „*знайти спочинок на зільнику Божім*", „*не стало його*", „*перейшов з миру скорбів у царський чертог*", „*почив у мирі*", „*почив у Христі Ісусі*" („Над гробом учня школи народної"); „*переступити поріг вічності*", „*відправитися в загробне життя*", „*оставити жону вдовою, а діти – сиротами*", „*віддати Богу душу*", „*знайшов свій кінець*", „*серце перестає бити*", „*око згасне*", „*члени тіла ціпеніють і дубіють*", „*свічка життя навіки згасла*", „*йти до Судії*", „*лежить бездушний на лаві*", „*Богу душу віддала*", „*знайшов свій кінець*", „*в далеку дорогу ступати*" („Над гробом несподівано умерлого"). Функціонування евфемізмів пов'язане з екстралінгвальними чинниками. Евфемістичні субститути використано з метою уникнути прямого називання понять, морально важких для сприйняття у певні хвилини життя людини.

Зафіксовано у проповідях Сидора Воробкевича і низку описових зворотів, пов'язаних з поняттями „смерть", „поховання", „померти", „мертвий", яких не уникає автор, але намагається їх пом'якшити образністю й асоціативністю вислову. У мові проповідей вони вирізняються особливою художністю і структурною різноманітністю. У творенні художніх евфемізмів беруть участь такі семантичні процеси, як метафоризація, метонімізація, гіперболізація, а джерелом досягнення евфемістичного ефекту слугує образна перифраза. С. Воробкевич не оминає слів „померти" і „смерть", які є природними процесами, як і „життя" і „жити". „Смерть" виступає в нього найчастіше в образі безжалісного косаря, який стинає все на своєму шляху: „*Хто тут на світі лиш для життя вічного і блаженного живе, тот кожної мінути на смерть готов, тот не боїться гострої* ***коси немилосердного косаря*** *– смерті*" („Над гробом несподівано умерлого") (5, с. 38), „*Не страхаймося* ***косаря-смерті***, *бо за гробом буде нас ждати багате жниво небесних благ*" („Над гробом господаря") (5, с. 12); „***Гостра коса кощавої смерті стинає*** *без милості* ***життя*** *так дитини, немовлятка, як і діда старого*" („Над гробом дитини") (5, с. 4). „*Кругом тиша і смуток. Чому? Немилосердна смерть* ***підтяла*** *знов* ***молодий вік*** *і положила тут у сей темний гріб перед часом зів'ялий цвіт*" (так починається проповідь „Над гробом молодця (парубка)" (5, с. 5). У цій же проповіді вжито вислів: „***Смерть махнула косою*** *– і* ***молодий цвіт повалився в гріб***" („Над гробом молодця (парубка") (5, с. 6). Коса, серп у руках косаря чи жниці, гострий безжальний плуг в руках орача символізують смерть: „*Без милості* ***підтяла смерть своїм гострим зубчастим серпом молоде життя*** *і передала його гробу-тлінню* („Над гробом учня школи народної") (5, с. 32); „*Знову* ***підкосила невмолима смерть сильним ударом молоде життя"*** („Над гробом дівчини") 5, с. 7). Смерть – це орач із гострим плугом, що переорює все на своєму шляху („*Знову стоїмо, браття християни, на ниві, де* ***смерть своїм гострим плугом глибокі борозни поорала****...*" („Над гробом дівчини") (5, с. 7). *Смерть – це злодій, що викрадає життя* : „*смерть, як злодій, часто і негадано, нежданно до нас в немилу гостину приходить*" („Над гробом несподівано умерлого") (5, с. 37); *„знову* ***викрала смерть безжалісною рукою дорогу жертву"*** („Над гробом дівчини"). У проповіді „Над могилою сільської господині" згадано ангела смерті („*ангел смерті звивається пильно косою і засіває цвинтар могилами*" (5, с. 12).

Проте жаль за умерлими священик повинен пом'якшити заспокоєнням, що смерті не слід боятися і уже в заспокійливих тонах вжито це страшне слово у висловлюваннях: „*Смерть покійної – не смерть, а* ***тихий, довгий сон***"(„Над гробом дівчини"); „*Смерть страшна для злих і порочних грішників, для праведного християнина – вона* ***стежка до вічної радості***" („Над могилою сільської господині").

До художніх засобів у мові проповідей С. Воробкевича належать високохудожні метафоричні вислови: „***Від колиски до гробу*** *грозять нашому життю незчисленні несподівані небезпеки*" („Над гробом несподівано умерлого"); „*Учень тутешньої школи, ніжна квіточка, що ще не розвивалася,* ***дізнала грозу передчасного морозу і люті***" („Над гробом учня школи народної"); ***Знов дозрів колосочок для небесної житниці***" (5, с. 32); „*…нараз* ***навесні огорне мороз цвітучу черешню або яблуню так, що вся надія на плід пропала***"; епітети: „*новопреставлений раб Божий Н. ... явився з* ***золотокосими*** *снопами добрих діл на Страшнім Суді Господнім...*" („Над гробом господаря"); персоніфікація: *вона (смерть)* ***„входить і через заперті двері й вікна в дім***" („Нд

гробом молодця (парубка)"; порівняння: „Покійний був здоровий, *як горіх*, сильний парубок, *як тот дуб*" (5, с. 6), „*душа наша по розлуці з тілом не щезає* ***як пара-дим****, не пропадає навік*, ***як тот зів'ялий цвіт***" (5, с. 7) і под., фразеологізми: „***спочила сном смерті***" тощо.

Художності мови сприяють і численні прикладкові сполуки, як-от: *батько-мати*, *дитина-немовлятко*, *покійниця-дівчина*, *діти-сироти*, *вдова-добряниця*, *господар-хлібороб*, *школярики-ровесники*, *діти-прихожани*, *браття-священноієреї*, *брати-священики*, *старець-бідак*, *яма-гріб*, *могили-гроби*, *гріб-тлінь, пара-дим, холод-мороз, цяточки-коралі, косар-смерть, хвиля-мінута, персть-земля, згуба-втрата, громи-блискавиці, бурі-вітри, заливи-хмароломи, хтивість-розпуста, ближнього-брата, зозуле-мамо, гуральня-винниця, путь-дорога, рілля-нива* та ін. Часто прикладки, що є другою назвою поняття чи предмета, займають позицію присудка: кладовище – „*зільник смерті кощавої*" („Над гробом дівчини").

Чимало засобів образності та інтимності мають фольклорний характер. Порівняймо: „*Ридай, щира мамо-зозуле! Твоєї старості багатонадійна підпора, твій дорогий скарб, цвіточок, котрий ти при твоїй груді кормила, над котрим ти дні і ночі розбивалась, несподівано навіки змарнів, зів'яв, зсох і тяжкою розлукою твоє бідне матірчине серце зранив, надвоє розірвав*" (над гробом учня школи народної) (5, с. 33).

Порівняно часто використовує Сидір Воробкевич і розгорнуті антитези: „*Наше земне життя – пара-дим, появиться і щезає; воно – польовий цвіточок: сьогодні красується, а завтра в'яне, марніє*" (5, с. 5); „*Від багача втікає біда і нужда, від здорового – хороба, від могутнього – зневага, но смерть – ні від кого*" (5, с. 6); „*Що сьогодні цвіло, то завтра вже в'яне, що сьогодні ще красою величалося, завтра ногами толочимо*" (5, с. 12).

Мова проповідей С. Воробкевича містить багато рис розмовного характеру, місцевих слів, діалектних конструкцій, виправданих адресованістю до буковинців. Особливо часто вживається предикативне слово *ніт* замість *нема*, *немає* : „Упокой, Спасе наш, раба Твого з праведними в місті світлім, квітучім, спокійнім, де *ніт болісті*, ні печалі, ні зітхань, *но* життя безконечне", „вона живе там, де *ніт* горя, *ніт* сліз, *ніт* зітхання" (5, с. 8).

Серед діалектних форм – **іменники**: *болість*, *слабість, хороба* (хвороба), *молодіж* (молодь), *хосен, хісно* (користь), *скупар* (скупий чоловік), *звізда* (зоря), *любви, любвою* (любові, любов'ю), *гурма* (гурт), *скорб* (печаль, сум), *примір* (приклад), *довг* (обов'язок), *спосібність* (здібність), *мінута* (хвилина), *крадіж* (ч. р.), *обида* (образа) , *місто* (місце), *поступ* (вчинок), *поміч* (допомога) та ін.: „Для чого посилає Господь-Бог на нас *хороби*?", „терпеливо *скорби і болісті* зносив", „На постелі *болісті* відрікається гордий гордості..., *скупар* свого твердого серця і ін." (5, с. 21), „Кожда *слабість*, кожда *хороба* приносить нам багато *хісна*" (5, с. 22), „Дай Боже, щоб вся *молодіж* такими духовними скарбами хвалилась", „...відвідував він щодня школу і ревно та з *любвою* научав молодіж" (5, с. 26), зібравши *гурму* хлопців і дівчат" (5, с. 17), „В бідах і *скорбах* сього життя виявляв він завсігди незвичайну терпеливість" (5, с. 26), „...віддаєм тобі послідний християнський *довг*" (5, с. 28), „відзначався він рідкими *спосібностями*" (5, с. 32), „кождої хвилі-*мінути* на смерть приготовлені (5, с. 37), „кождої *мінути* на смерть готов" (5, с. 38), „хто хорониться від *...крадежу, обиди* і спокушання" (5, с. 38), молитися Христу Богу, щоби не звів мене по гріхах моїх *на місто* мучення" (5, с. 39), „... *в місті* світлім, *в місті* квітучім, *в місті* спокою" (5, с. 39), „ми його (ім'я) не поплямимо гріховними *поступами*" (5, с. 14); **прикметники**: *хосенний* – корисний, *безхосенний* – не корисний, *хорий* – хворий, *зимний* – холодний, *послідний* – останній, *знакомий* – знайомий, *нищий* – бідний, *діточий* – дитячий, *матірчин* – материн, *сідий* – сивий : „Найдорожче, що на світі мав, твою золоту надію, сьогодні навіки покрила *зимна* персть-земля!", „жінка мусила й *послідну* коровку продати" „І праведному християнинові муки слабості *хосенні*" (5, с. 22), „його гарячим і пильним старанням було засіяти в *діточі* серця зерна страху Божого і любви до молитви" (5, с. 30), „твоє бідне *матірчине* серце зранив (5, с. 33), „хто по своїх силах *нищих* вдів і сиріт спомагає" (5, с. 38), „діждеться *сідої* старості (5, с. 6); **дієслова**: *видіти* – бачити, *задержати* – пам'ятати, *змінятися* – змінюватися, *зобачити* – побачити, *обижати* – ображати, *опускати* – залишати, *оставити* – залишити, *сокотити* – доглядати, *сокотитися* – оберігатися від чогось, притримуватися правил, *схороняти* – зберігати, *спомагати* (допомагати), *сповняти* – виконувати, *запирати* – зачиняти, *припімнути* – нагадати, *підпирати* – підтримувати, „заповіді *схороняти*", *скорбіти* – сумувати, *дотикати* – торкатися, *двигнути* – порятувати, *ликувати* – радіти, *стрітити* – зустріти і под.: „От *видите*, який добрий, який милостивий наш Отець Небесний" (5, с. 20), „Покійна... слухала родичів і *задержала* всі їх нагадування" (5, с. 9), „того Бог і в

біді і в нужді не *опускає*" (5, с. 16), „*схороняйте* завсігди невинність вашого серця" (5, с. 34), „Не *скорбійте*, мої любі!" (5, с. 10), „Хто не оставить вас в крайній нужді, *не двигне* вас у хвилях розпуки" (5, с. 19), „*сокотися*, люба молодіже, грішного життя" (5, с. 6); „*вдів і сиріт спомагає*" (5, с. 38), „...*сповняйте* точно всі заповіді" (5, с. 23), „Покійна *сокотилася* тої дороги, котрою чоловік у прірву вічної згуби попадає і спасіння душі тратить" (5, с. 8), „...райські ворота перед ним *запер*" (5, с. 24), "просвіту і розвій народний всіма силами *підпирав*" (5, с. 26), „...*припімніть* собі зараз" (5, с. 9), „чи раннього сонечка *зобачимо*" (5, с. 37), „хотя тот його *обижав* і утискав" (5, с. 38), „А ти, праведна душе, *ликуй*" (5, с. 8); **займенники**: *тот*, *кожний, другий* (інший): „На смерть приготовлений *тот*, що *кождої* хвилі, чи він здоровий, чи хорий, може сказати..." (5, с. 21); „*кождої хвилі-мінути* на смерть приготовлені"; „Похвали достоїш *тот* селянин, котрий *свої діти* до школи посилає", „...терпливість і *другі* скарби" (5, с. 13); **прислівники**: *завсігди*, *тогді, тут-тут* (скоро, швидко), *вельми* (дуже), *раз* (колись), *впрост* (просто, навпростець), *скорше* – швидше: Я в церкві *завсігди* зі страхом Божим стояв", „схороняйте *завсігди* невинність вашого серця" (5, с. 34), „Душа *тогді* мертва, коли вона лишиться благодаті, милості і благовоління Божого" (5, с. 23), „...*тут-тут* грозив йому вже кінець" (5, с. 23), „*вельми* заслуженого учителя народного сього села" (5, с. 29), „в цьому зільнику і я *раз* спочину" (5, с. 8), „дорогою, котра *впрост* провадить туди"; **числівники**: *одніський* (від один): „*одніською* і великою утіхою-відрадою" (5, с. 29); **сполучники**: *но* (але), *але* (у значенні *а*), *сли* (якщо), *хотя* (хоч), *про то* (проте): Від багача втікає біда і нужда, від здорового – хороба, від могутнього – зневага, *но* смерть – ні від кого" (5, с. 6), „Покійниця, правда, недовго на сьому світі прожила, *но* вартість нашого життя залежить не від багатьох років, *но* від числа богоугодних діл" (5, с. 8), „попрощались, *но* не навіки" (5, с. 34), „плачуть... не лише рідні і друзі твої, *но* і всі знакомі" (5, с. 25); „чиє серце не було для слова Божого твердим каменем, *но* доброю плодоносною землею" (5, с. 38); „здавалось, що не сей, тепер спочилий, співає, *але* соловей щебече" (5, с. 33), С*ли* сліпець сліпця водить – оба в яму падуть" (5, с. 32), „*Сли* від гарячки твої уста і язик зсохли", „Він грішника приймає, *сли* істинно розкаявся" (5, с. 24), „...не жалував все щедро свою лепту подати, *сли* здорові цілі того вимагали" (5, с. 26), „А тогді, *сли* ви при вашій смерті так говорили..." (5, с. 34), „Але *хотя* ми до життя так дуже прив'язані, *про то* ангел смерті звивається пильно косою і засіває цвинтар могилами" (5, с. 12); **частка** *най*: Лиш тот *най* боїться смерті, котрого гріхи відділили від Господа" (5, с. 22).

Синтаксичні особливості розмовності передають прийменниково-відмінкові засоби вираження об'єктних та обставинних поширювачів, характерні для буковинського діалектного мовлення, а саме конструкції з прийменником **о** із знахідним та місцевим відмінками: „чоловік *о* грізній *смерті* думати не хоче", „*О мертвім* годиться лиш добре говорити" (5, с. 23), „Мисль *о смерті* тіла наповняє нас страхом і трепетом" (5, с. 23), „не спотикнулась *о камінь* блуду і гріха", „Брати і сестри, помоліться *о мені*, недостойній рабі" (5, с. 24), „Плачуть, гірко плачуть *о тобі*..." (5, с. 25), „Не *о тобі* говорив премудрий цар Соломон" (5, с. 28), „Ти не страхався ні жертв, ні труда, де йшло *о добро* і спасіння душ словесних овець твоїх" (5, с. 27), „Ти був тим пастирем, *о котрім* Христос говорить..." (5, с. 27). „корабель... кожної хвилі *о скали* беззаконь розбитися може" (5, с. 18); архаїчні форми керування (спомагав *убогих*, жалувати *по утраті, посилати діти* до школи); засоби вираження обставин часу („перед + орудний", „в + місцевий", „по + місцевий"): „...вони *перед порою* сумну домовину своєму любимцю приладять", „... *в послідній хвилі* кричав він..." (5, с. 23), „Звізда, що на небосхилі священства буковинського *через деякий час* яскраво, променисто сіяла" (5, с. 25), „*по* довгій *слабості*, *по* незносних *болях і терпінні* змилувався Господь Бог" (5, с. 19), „увечері лягаємо *по денному труду* спати" (5, с. 37). Синтаксичною особливістю буковинської говірки є вживання орудного предикативного при нульовій зв'язці, як-от: „чоловік – *прохожим гостем* на *сій* землі" (5, с. 35) та при архаїчній зв'язці *єсть*: „Віра християнська *єсть* дорогим *скарбом* нашої душі" (5, с. 16), „надія на Бога *єсть* сильним *якорем* сього і загробного життя" (5, с. 38).

У текстах проповідей натрапляємо на розмовні фразеологізми: „*кагла вбила*", „*підкопати здоров'я*", „*слід запався*", „*заткати нору болю*", „*підхлібством чини добути*" та ін. Надзвичайно поширені в них розмовні стійкі порівняльні звороти: „коли твої ноги, *наче ті коновки*, напухли, сли колька тобі дихнути не дає, або якщо ти, *як та скибка*, зісох і рук підняти не можеш" (5, с. 13), „коса смерті *гостра як бритва*" (5, с. 7), „Хотя чоловік до життя липне, *як муха до меду*" (5, с. 13), „Вони остались без помочі, *наче в воду опущені*" (5, с. 19), „товаришки любили її *як рідну сестру*" (5, с. 9), „Шумить тобі в голові, *як у млині"* (5, с. 22), „Школярі любили покійного, *як рідного отця*, горнулись круг нього, *як бджоли коло матки*" (5, с. 29), „Умер ваш син, що, *як цвіточок*,

явився у мир скорбів" (5, с. 35), „Чоловік... за хвилю хіба лиш ойкне і, *як сніп од вітру*, на землю повалиться" (5, с. 35), „смерть, *як злодій*, часто і негадано, нежданно до нас в немилу гостину приходить" (5, с. 37).

Таким чином, мова проповідей надгробних Сидора Воробкевича засвідчує неабиякий талант православного протоієрея і письменника, великого патріота, просвітителя, небайдужого до долі українського народу і його мови. Як і в своїх художніх творах, так і в текстах проповідей він, за словами Івана Франка, „в'яже молодші покоління зі старшими зв'язком симпатії і поважання на ґрунті одної великої любові до рідного народу і його слова та до тих загальнолюдських ідеалів добра, справедливості і братерства, яким служить уся наша новіша література і яким вірно й непохитно служить також у своїй скромній сфері наш буковинський поет" [11, с. 115]. Він робив усе, щоб на Буковині „збудився руський дух". Своєю творчістю, своїм подвижницьким життям утверджував українську літературну мову на Буковині. Як справедливо зазначили П. Никоненко та М. Юрійчук, „в особі С. Воробкевича українська суспільність свого часу мала не просто душпастиря, а церковного діяча-просвітителя, який дбав одночасно про національне та духовне, засноване на принципах християнської моралі, виховання народу. Щодо цього, то він стоїть в одному ряду поруч з такими нашими церковними діячами-подвижниками, як М. Шашкевич, О. Духнович, М. Вербицький та ін." [8, с. 37].

Попри канонічні вимоги жанру проповіді, їхня мова є свідченням того, що це своєрідні художньо-публіцистичні твори, які відображають мовну картину світу українців і засвідчують самобутній талант письменника Сидора Воробкевича.

Література

1. Бибик С. П. Оповідність в українській прозі : монографія / С. П. Бибик; [за наук. ред. С. Я. Єрмоленко]. – К.; Луганськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка", 2010. – 288 с.
2. Буковина. – 1888. – 28 січня.
3. Воробкевич Іс. Науки для народа / Ісидор Воробкевич. – Чернівці, 1899. – Ч. 1.
4. Воробкевич Іс. Науки надгробні для сельского народа / Ісидор Воробкевич. – Чернівці, 1891. – 57 с.
5. Воробкевич С. Проповіді надгробні. Адаптовано БПУ / Сидір Воробкевич. – Чернівці : Книги-ХХІ, 2007. – 39 с.
6. Гулін Я. Апостол просвіти / Ярослав Гулін. – Чернівці : Золоті литаври, 2000. – 50 с.
7. Маковей О. Про Ісидора Воробкевича / Осип Маковей // Читальня. – 1911. – № 1. – С. 10
8. Никоненко П. М. Сидір Воробкевич : Життя і творчість / П. М. Никоненко, М. І. Юрійчук . – Чернівці : Рута, 2003. – 208 с.
9. Руслан. – 1907. – 7 жовтня.
10. Смаль-Стоцький Ст. Ісидор Воробкевич: (Ювілейна споминка) / Степан Смаль-Стоцький // Буковинський календар на переступний рік 1888. – Чернівці, 1887. – С. 40.
11. Франко І. Передмова [до видання: Данило Млака (Ізидор Вороробкевич). Над Прутом] / Іван Франко // Зібр. творів: У 50-и т. – К. : Наук.думка, 1982. – Т. 33. – С. 114-115.
12. Шатілова Н. О. Ідіостиль Сидора Воробкевича : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова" / Наталія Олександрівна Шатілова. – Чернівці, 2011. – 20 с.